

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Світлана Наход

Дніпропетровський університет імені А. Нобеля

Анотація:

Стаття присвячена теоретичному аналізу проблеми визначення педагогічного потенціалу інтерактивних технологій у контексті формування прогностичних умінь майбутніх психологів у період їхнього навчання у вищих навчальних закладах. Визначена роль інтерактивного навчання у виконанні вимог інформаційного суспільства до особистості практичного психолога. Розглянуті основні компоненти інтерактивних технологій. Встановлені показники складників педагогічного потенціалу інтерактивних технологій навчання, спрямованих на формування прогностичних умінь студентів-психологів у період їх навчання у вищих навчальних закладах.

Ключові слова:

інтерактивне навчання;
інтерактивні технології;
педагогічний потенціал;
особистість практичного психолога.

Анотация:

Наход Светлана. Педагогический потенциал интерактивных технологий обучения.

Статья посвящена теоретическому анализу проблемы определения педагогического потенциала интерактивных технологий в контексте формирования прогностических умений будущих психологов в период их обучения в высших учебных заведениях. Определена роль интерактивного обучения в соответствии с требованиями информационного общества к личности практического психолога. Рассмотрены основные компоненты интерактивных технологий. Установлены показатели составляющих педагогического потенциала интерактивных технологий обучения, направленных на формирование прогностических умений студентов-психологов в период их обучения высших учебных заведениях.

Ключевые слова:

интерактивное обучение; интерактивные технологии; педагогический потенциал; личность практического психолога.

Resume:

Nakhod Svitlana. Pedagogical potential of interactive technologies of studying.

The article is devoted to the theoretical analysis of the problem dealing with the definition of interactive technologies pedagogical potential in the context of forming forecasting abilities of future psychologists in the period of these students' studying at higher educational institutions. The role of interactive studying in accordance with the demands of information society to the personality of the practitioner psychologist is determined. The main components of interactive technologies are studied. The rates of components composing the pedagogical potential for interactive technologies of studying which are directed at the formation of the forecasting abilities of students-psychologists during the term of their studying at university are stated.

Key words:

interactive studying, interactive technologies, pedagogical potential, personality of the practitioner psychologist.

Постановка проблеми. Сучасні перетворення в суспільстві, до яких залучена кожна людина, характеризуються соціально-економічною нестабільністю. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до професіоналізму спеціалістів у галузі практичної психології, які покликані допомогти людині стати суб'єктом свого життя, праці, соціально-ціннісних відносин, навчити її самостійно розв'язувати проблеми та максимально самореалізовуватися. Психологу сьогодні необхідно не тільки володіти рівнем загальної культури, психологічною компетентністю, умінням працювати з сучасним обсягом інформації, нетрадиційно підходити до розв'язання різних ситуацій, а й організувати професійну діяльність на прогностичній основі. Незважаючи на те, що освітня сфера спрямована на підготовку фахівців із високим рівнем сформованості умінь професійної діяльності, як відомо, у практиці професійної освіти в майбутніх психологів формуються загалом уміння діяти в знайомій ситуації. Розвитку вмінь, які забезпечують продуктивну професійну діяльність психологів, приділяється недостатньо уваги. На сучасному етапі відбувається пошук нових підходів до формування професійних умінь діяльності майбутніх психологів шляхом активізації студентів у навчальному процесі.

Серед теоретичних і практичних розробок у цьому напрямі виділяються технології, побудовані на гуманітарних принципах (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн), проблемно-пошукові методи та «продуктивне» навчання (Л. Момот, Т. Ільїна, Дж. Дьюї та ін.), кооперативне та комунікативне навчання (Є. Пасов, Д. Джонсон та Р. Джонсон, Л. Лісіна та ін.). Особливу увагу вчені приділяють інтерактивним технологіям навчання, що є самостійними, активними, націленими на результат і забезпечують взаємодію та позитивні емоції. Однак, незважаючи на достатню кількість наукових праць, проблема педагогічного потенціалу інтерактивних технологій у формуванні професійних умінь студентів-психологів залишається недостатньо вивченою, а тому потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інтерактивного навчання і сьогодні цікавить науковців як у теоретичному, так і в методологічному аспектах. Сучасні науковці (Н. Баліцька, О. Біда, Г. Волошина, Н. Побірченко, М. Кларін, А. Мартинець, М. Перець, О. Пометун та ін.) акцентують увагу на сутності, специфіці, можливостях та організаційних засадах інтерактивного навчання.

На сьогодні в науковій літературі немає чіткого визначення поняття інтерактивного навчання. Наведемо деякі його дефініції. Отже, інтерактивне навчання – це:

– сукупність методів (М. Скрипник [9, с. 97]);

– навчання (стихийне або спеціально організоване), засноване на взаємодії; навчання, побудоване на взаємодії (М. Кларін [4, с. 12]);

– «навчання дією», що має активно-пошуковий характер (Р. Реванс [12]);

– сукупність технологій, до системи яких увиходить планування результатів, блок оцінки для коригування та вибору методів і прийомів навчання. Сам процес організації виглядає як набір методів, прийомів і дрібних технологічних схем (О. Пометун [7, с. 16]).

Багато дослідників вбачають сутність інтерактивного навчання в організації постійної взаємодії всіх учасників навчального процесу, жоден із яких не залишається пасивним, оскільки поставлений у ситуації дієвого пізнання в режимі співпраці та наявності «зворотного зв'язку» між його учасниками. Провідним засобом реалізації інтерактивної взаємодії в навчальному процесі є забезпечення оптимального поєднання розмаїття видів активності, зокрема комунікативної, всіх суб'єктів навчання, створення комфортних умов, у яких кожен відчуває свою індивідуальність, самодостатність, успішність. Реалізація інтерактивних технологій потребує адекватного залучення до цього процесу особистісного досвіду (почуттів, переживань, емоцій, відповідних їм дій і вчинків) суб'єктів навчання, розмаїття форм співробітництва, рефлексії набутих знань і умінь, вироблених ціннісних орієнтацій, ставлень тощо.

Отже, узагальнюючи все, викладене вище, ми підтримуємо позицію науковців, які вважають інтерактивне навчання сукупністю педагогічних технологій, які становлять педагогічну систему, засновану на спільній діяльності, що здійснюється засобами комунікації і має проблемно-пошукову природу.

Формулювання цілей статті. Мета статті – здійснення теоретичного аналізу визначення педагогічного потенціалу інтерактивних технологій у контексті формування прогностичних умінь майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз публікацій і досліджень дає змогу нам схарактеризувати інтерактивні технології навчання як продуктивний вид педагогічних технологій, за якого відбувається якісна зміна педагогічного впливу на учня. Інтерактивна технологія навчання як система містить такі головні компоненти:

– чітко сплановані цілі навчання – зрозумілий якісний і кількісний очікуваний

результат процесу у вигляді навчальних досягнень учнів, зокрема передбачуваного рівня засвоєння навчального змісту;

– спеціально відібраний і структурований зміст навчання;

– інтерактивні форми, методи і прийоми, за допомогою яких організується навчання і стимулюється активна діяльність учнів;

– адекватні цілям, формам і методам засоби навчання;

– розумові й навчальні дії та процедури, за допомогою яких учні можуть досягти запланованих результатів, представлені у вигляді системи пізнавальних завдань;

– організаційні та психолого-педагогічні умови, що дають змогу ефективно спланувати та реалізувати інтерактивне навчання [8].

Розглянемо компоненти інтерактивних технологій у контексті формування прогностичних умінь майбутніх психологів.

За визначенням І. Бім, «цілі являють собою відображення об'єктивних потреб суспільства в той чи інший історичний період, причому потреб стосовно формування особистості, її властивостей, необхідних для реалізації суспільно корисної діяльності» [11, с. 141].

Сьогодні, в умовах реформування освіти, виходячи із Закону «Про освіту» та соціального замовлення суспільства, мета професійної освіти трактується так: закласти основу сукупності професійних знань, професійних умінь, професійних цінностей та етики, необхідних для підготовки компетентного фахівця, який може робити позитивний внесок у професію і розвиток суспільства протягом всієї професійної кар'єри.

Професійні знання психолога – це сукупність відомостей, що становлять зміст профільних наук і взаємозалежних із ними дисциплін, які становлять основу знань випускника вищої школи.

Професійні вміння – це різні види умінь, якими повинен володіти фахівець, щоб доречно та ефективно застосовувати у своїй діяльності професійні знання, професійні цінності та етику. Виходячи з аналізу типових завдань діяльності фахівця з психології, спираючись на дослідження Т. Дуткевич і О. Савицької, можемо визначити систему вмінь, необхідних психологу для виконання типових завдань [3]:

а) дослідницькі (гностичні) вміння:

б) інтерактивно-комунікативні вміння:

в) діагностичні вміння:

г) дидактичні вміння:

д) прогностичні (проектувальні) вміння.

Особистісно-професійні цінності – це орієнтири, на основі яких людина обирає, освоює та виконує свою професійну діяльність.

Щодо етичного кодексу психолога, то він являє собою збірник моральних правил

поведінки, етичних норм, які склалися у психологічному співтоваристві, регулюють його діяльність і сприяють більш ефективному та успішному здійсненню психологами своєї професійної діяльності.

Стосовно «змісту освіти» класики сучасної дидактики І. Лернер і М. Скаткін підкреслювали: «Головна соціальна функція освіти – передача досвіду, накопиченого попередніми поколіннями» [2, с. 101]. Ця функція покладена в основу конструювання змісту освіти значної частини концепцій, навчальних програм і підручників. Зміст освіти в цьому разі – це спеціально відібраний для засвоєння учнями обсяг знань, умінь і навичок.

Під інтерактивним змістом освіти ми будемо розуміти всі види змісту освіти як зовнішнього, так і внутрішнього, склад і структура якого забезпечують формування прогностичних умінь особистості практичного психолога. Функціональне призначення змісту інтерактивного навчання змінює критерії оцінки освітньої діяльності. У традиційному навчанні освітній продукт студентів оцінюється за ступенем його наближення до заданого, тобто чим точніше й повніше студенти відтворюють заданий зміст, тим вищою є оцінка їхньої освітньої діяльності. В інтерактивному навчанні освітній продукт студента оцінюється за ступенем його відмінності від заданого.

Істотним складником сучасних інтерактивних технологій є методи навчання (способи спільної діяльності педагога й учня, спрямовані на досягнення ними освітніх цілей). Методи навчання не використовуються в чистому вигляді, вони зазвичай супроводжуються прийомами і засобами. Інтерактивні методи можемо трактувати як способи цілеспрямованої міжсуб'єктної взаємодії вчителя й учнів зі створення оптимальних умов для свого розвитку. О. Пометун виділяє такі методи: груповий (взаємодія між учасниками процесу навчання реалізується через співпрацю у малих групах); колективний (багатостороння взаємодія є полілогом, у якому бере участь кожен учень); колективно-груповий (коли робота в малих групах поєднується з роботою всієї групи) [7].

Категорією, що визначає сутність інтерактивних методів, є «взаємодія». Взаємодія розуміється як безпосередня міжособистісна комунікація, найважливішою особливістю якої визнається здатність людини «приймати роль іншого», уявляти, як її сприймає партнер по спілкуванню або група, і відповідно інтерпретувати ситуацію і конструювати власні дії. Педагогічна взаємодія – це обмін діяльністю між педагогом і учнями, у якому діяльність одного зумовлює діяльність іншого. Вона є

процесом спільної діяльності педагога й учнів, атрибутами якого є:

- присутність учасників в єдиному часі і просторі, що створює можливість особистого контакту між ними;

- наявність спільної мети, очікуваного результату діяльності, який відповідає інтересам усіх і сприяє реалізації потреб кожного;

- планування, контроль, корекція і координація дій;

- розподіл єдиного процесу співпраці, спільної діяльності між учасниками;

- виникнення міжособистісних відносин [6].

Інтерактивні методи дають найбільший простір для самореалізації студента в навчанні й найбільше відповідають особистісно-орієнтованому підходу. Вони орієнтовані на реалізацію пізнавальних інтересів і потреб особистості, тому особлива увага приділяється організації процесу ефективної багатосторонньої комунікації, яка характеризується відсутністю полярності й мінімальною сконцентрованістю на поглядах викладача. Учасники такої комунікації більш мобільні, відкриті й активні.

Щодо обов'язкових умов реалізації технології інтерактивного навчання, то О. Пометун вказує на те, що інтеракція неефективна, якщо не враховувати: створення сприятливої, позитивної психологічної атмосфери під час заняття, щоб забезпечити мотивацію студентів до саморозкриття, відкритої позиції і прагнення до співпраці між собою і з викладачем); оптимальне облаштування навчального простору (інтеракція передбачає постійну пошукову активність і творчість); запровадження спеціальних правил, норм спільної праці, які є обов'язковими для всіх (що гарантує їх дотримання в навчальній аудиторії, незалежно від того, присутній там педагог чи ні) [6].

Аналіз літератури показав, що інтерактивні технології навчання, виступаючи як багатоаспектний засіб навчання, виховання й розвитку особистості учнів, мають значний педагогічний потенціал, можливості ефективно здійснювати педагогічні функції (виховну, освітню та розвивальну).

Потенціал у філософії розглядається як сукупність усіх засобів і можливостей, те, що може бути приведені в дію, використано для досягнення певної мети, виконання будь-якого завдання [5, с. 331]. Спираючись на викладене вище, ми визначаємо педагогічний потенціал інтерактивних технологій навчання в контексті нашого дослідження як сукупність можливостей продуктивного впливу на формування прогностичних умінь студентів-психологів.

Говорячи про сутність інтерактивних технологій навчання, зазначимо, що їм

притаманна наявність одночасно декількох функцій:

- навчальної (засвоєння змісту освіти, розвиток загальнонавчальних умінь і навичок),
- виховної (підвищення навичок колективної роботи, об'єднання колективу учнів),
- комунікативної (розвиток умінь спілкуватися, встановлення емоційних контактів),
- розважальної (навчання із захопленням),
- релаксаційної (створення сприятливої атмосфери на заняттях, зняття емоційної напруги),
- психотехнічної (формування навичок підготовки фізіологічного стану для більш ефективної діяльності).

Особлива цінність занять із застосуванням інтерактивних технологій навчання полягає в тому, що до завдань і вправ неможливо заздалегідь підготуватися й заздалегідь їх навчитися. У них немає єдиного правильного рішення, кожен раз доводиться шукати його знову й завжди своє власне, що практично моделює процес професійної діяльності практичного психолога. Результатом стає більш глибоке розуміння своїх дій, розвиток гнучкості й терплячості щодо себе й оточення, усвідомлення особистісних характеристик, прийняття й осмислення наслідків їх прояву у взаємодії.

Аналіз досвіду нетривіального розв'язання складних ситуацій допомагає накопичувати факти, образи, розвивати професійну пам'ять. У процесі навчання збирається своєрідний «банк вихідної інформації», який стає відправною точкою для самостійної пошукової діяльності, для розвитку прогностичного професійного мислення. Унаслідок цього студент не тільки запам'ятовує й оцінює різні варіанти поведінки, а й визначає своє ставлення до них, немов вживаючись у реальність. Отже, це дає можливість застосування знання в життєвих ситуаціях, що відрізняються мінливістю, суперечливістю, багатоаспектністю. При цьому партнери по взаємодії демонструють один перед одним варіанти реагування й переймають їх, а також зразки емпатії, співпереживання й співучасті.

Крім того, як будь-які педагогічні технології, інтерактивні технології навчання (за Г. Селевко) задовольняють основні методологічні вимоги:

1) Концептуальність. Інтерактивні технології спираються на певну наукову концепцію, що передбачає філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення цілей.

2) Системність. Інтерактивні технології мають усі ознаки системи: логіку процесу, взаємозв'язок усіх частин, цілісність.

3) Керованість. Ця вимога передбачає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами й методами з метою корекції результатів.

4) Ефективність. Сучасні інтерактивні технології використовуються в конкретних умовах і є ефективними за результатами й оптимальними витратами, гарантуючи досягнення певного стандарту навчання.

5) Відтворюваність. Йдеться про можливість застосування (повторення, відтворення) інтерактивної технології в інших однотипних освітніх установах, іншими суб'єктами.

Проаналізуємо роль інтерактивного навчання у виконанні вимог інформаційного суспільства до особистості практичного психолога.

По-перше, інформаційне суспільство вимагає підготовки таких спеціалістів, які здатні до гнучкої адаптації в мінливих умовах життя. Інтерактивні технології, завдяки своїй особливій, наближеній до життя ситуації, створюють умови мінливості, багато варіативності. Унаслідок створення такого навчального простору, у якому активну участь бере кожен учень, майбутній психолог змушений адаптуватися до можливих тенденцій, аналізувати й прогнозувати їх.

По-друге, в інформаційному суспільстві важливим є комунікабельність спеціалістів, що є невіддільною професійною характеристикою фахівця психологічного профілю. Саме інтерактивне навчання здатне розкрити ментальну закритість сучасної молоді, навчивши засобів конструктивної комунікації.

По-третє, складні процеси в різних сферах діяльності людей вимагають від психологів систематично здобувати нові й відбирати потрібні знання, підвищувати рівень загальної та професійної культури. Інтерактивне навчання має пошукову природу. Студент, який поставлений в умови проведення складних розумових дій для знаходження нових знань, набуває як навичок творчого підходу до свого життя, так і навичок передбачення подій, що можуть відбутися в житті інших людей.

По-четверте, у сучасному суспільстві, де інформація стає основним капіталом, важливим для кожного його члена є вміння нею оперувати. Інтерактивні технології передбачають таку організацію праці учнів, яка спонукає їх до самостійної роботи з інформацією. Колективна, спільна робота виховує критичне мислення, необхідне майбутньому психологу для виконання його професійної діяльності.

Аналіз літератури [7; 8; 9] свідчить про те, що педагогічний потенціал інтерактивних технологій охоплює показники соціально-психологічного та комунікативного характеру. До показників соціально-психологічного характеру педагогічного потенціалу інтерактивних технологій навчання, які передбачають розвиток психодинамічних властивостей індивіда і формування соціальних навичок і вмінь, належать:

- визначення особистісного сенсу навчальної діяльності, пов'язаного з підвищенням інтересу до навчальних занять і до тих проблем, які моделюються й розігруються;

- зростання пізнавальної активності студентів, пов'язаної з тим, що учні отримують і засвоюють більшу кількість інформації, заснованої на прикладах конкретної дійсності, що сприяє набуттю навичок прийняття конструктивних і прогностичних рішень;

- зміна мотивації учнів до самостійного засвоєння знань, до самостійної пошукової діяльності;

- зміна самооцінки учнів; у разі її початкового завищення або заниження вона стає більш об'єктивною;

- накопичення у процесі занять практичного досвіду, який дає можливість правильно оцінювати можливі реальні ситуації і використовувати його у практичній діяльності;

- реалізацію системного підходу до розв'язання поставленої проблеми, оскільки можна простежити хід прийняття рішення від початку й до кінця.

До показників комунікативного характеру педагогічного потенціалу інтерактивних технологій навчання належать:

- розвиток володіння вербальними (тобто вміння висловлювати думки вголос і вміння слухати партнера) засобами комунікації;

- розвиток володіння невербальними засобами комунікації (тобто вміння контролювати свою експресію і «зчитувати» сигнали «мови тіла» партнерів);

- використання стратегій конструктивного партнерства, знання репрезентативних систем

учасників спілкування й уміння користуватися «ключами доступу» до них.

Висновки. Отже, інтерактивні технології навчання дають змогу виконувати одночасно кілька завдань. Головне, вони дають можливість засвоювати навчальний матеріал і залучати до навчального процесу мотиваційну сферу студента; формують прогностичні вміння; розвивають творчі здібності особистості, здатної до подальшого саморозвитку та самоосвіти; розвивають комунікативні вміння й навички; допомагають встановленню емоційних контактів між учнями; забезпечують виконання виховного завдання. Використання інтерактивних методів у навчанні знімає нервову навантаженість зі студентів, дає можливість змінювати форми їхньої діяльності, переключати увагу на вузлові питання теми занять.

Інтерактивні технології навчання у вітчизняній педагогічній практиці отримали поширення лише останнім часом. Швидка зміна філософії освіти сприяла активному розвитку наукової думки щодо дослідження інтерактивних технологій навчання, вивчення психологічних особливостей, педагогічних умов їх системного використання, дидактичних принципів, на яких побудовані ці технології. Відзначаючи продуктивний результат застосування інтерактивних технологій, підкреслимо, що вони допомагають розвитку в майбутніх психологів здібності до рефлексії, емпатії, інтелектуальної активності, гнучкості, співпраці, емоційної привабливості і, що найважливіше для нашого дослідження, вмінню прогнозувати. Інтерактивні технології є засобом максимального наближення особистості до реальної професійної діяльності та залучення її до розв'язання конкретних проблем у просторі професійного спілкування й співпраці; вони сприяють набуттю досвіду прогностичної діяльності.

Отже, педагогічний потенціал інтерактивних технологій навчання може бути повністю розкритий і посилений за рахунок певної організації навчального процесу, що підвищить ефективність формування прогностичних умінь майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Воровщикова С.Г. Продуктивные деловые игры во внутришкольном управлении: теория, технология: учеб. пособие / С.Г. Воровщикова. – М.: ЦГЛ, 2005. – 320 с.
2. Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики / под ред. М.Н. Скаткина. – М.: Просвещение, 1982. – 319 с.
3. Дуткевич Т.В. Практична психологія: Вступ до спеціальності: навч. посіб. / Т.В. Дуткевич, О.В. Савицька. – [2-ге вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 256 с.

References

1. Vorovshchikov, S. G. (2005). *Productive business games in the comprehensive school management : Theory, technology. Study guide.* Moscow : CGL. – 320 p. [in Russian].
2. *Didactics of the secondary school: Several problems of the modern didactics.* Moscow : Prosveshchenie. [in Russian].
3. Dudkevich, T. V. (2010). *Practical psychology: the introduction to the specialty.* Kyiv: Centre of the instructional literature. [in Ukrainian].

4. Кларин М.В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М.В. Кларин. – Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 12–18.
5. Краткий словарь современных понятий и терминов / Н.Т. Бунимович и др.; сост. и общ. ред. В. А.Макаренко. – М.: Республика, 1993. – 510 с.
6. Пометун О.І. Інтерактивні методики та система навчання / О.І. Пометун. – К.: Шкільний світ, 2007. – 112 с.
7. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; за ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
8. Пузиков В.Г. Технология ведения тренинга / В.Г. Пузиков. – СПб.: Изд-во «Речь», 2005. – 224 с.
9. Скрипник М.І. Педагогічне спілкування як основа інтерактивного навчання педагогів в умовах післядипломної освіти / М.І. Скрипник // Теоретичні питання освіти та виховання: зб. наук. праць. – Вип. 17. – К.: КНЛУ, 1997. – С. 97–99.
10. Сластенин В.А. Педагогика: Инновационная деятельность / В.А. Сластенин, Л.М. Подымова. – М.: Магистр, 1997. — 233 с.
11. Хуторской А.В. Современная дидактика: учебник для вузов / А.В. Хуторской. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
12. Шамова Т.И. Управление образовательным процессом в адаптивной школе / Т.И. Шамова, Т.М. Давыденко. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2001. – 384 с.
4. Klarin, M. V. (2000). *Interactive education as an instrument of mastering the new experience*. Pedagogy. Issue 7. 12-18. [in Russian].
5. *Short dictionary of modern ideas and terms* (1993). Moscow: Respublika. 510 p. [in Russian].
6. Pomետun, O. I. (2007). *Interactive methods and educational system*. Kyiv: Shkil'nui svit. [in Ukrainian].
7. Pomետun, O. I. (2004). *Modern lesson. Interactive technologies of studying: Study guide*. Kyiv. Publishing house A.C.K. 192 p. [in Ukrainian]
8. Puzikov, V. G. (2005). *Technology of the training conducting*. SPb: Publishing house "Rech". [in Russian]
9. Skrypnyk, M. I. (1997). *Pedagogical communication as the base of the pedagogues' interactive training in conditions of postgraduate education. Theoretic issues of education and upbringing*. Digest of scientific studies, Issue 17. Kyiv: KNLU, 97-99. [in Ukrainian].
10. Slastenin, V. A. (1997). *Pedagogy: Innovative activity*. Moscow: Magistr. 233 p. [in Russian].
11. Khutorskoi, A. V. (2001) *Modern didactics: textbook for higher educational institutions*. SPb: Piter. 544 p. [in Russian].
12. Shamova, T. I. (2001). *Management of the educational process in the adaptive school*. Moscow: Center "Pedagogicheskiy poisk", 384 p. [in Russian].

Рецензент: Аносов І.П. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:
Наход Світлана Анатоліївна
Дніпропетровський
університет імені А. Нобеля
вул. Набережна Леніна, 18
м. Дніпропетровськ, Україна, 49000

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.941
Надійшла до редакції: 24.05.2014 р.
Прийнята до друку: 25.11.2014 р.